

SNEON & SNEIN

24
9
2016

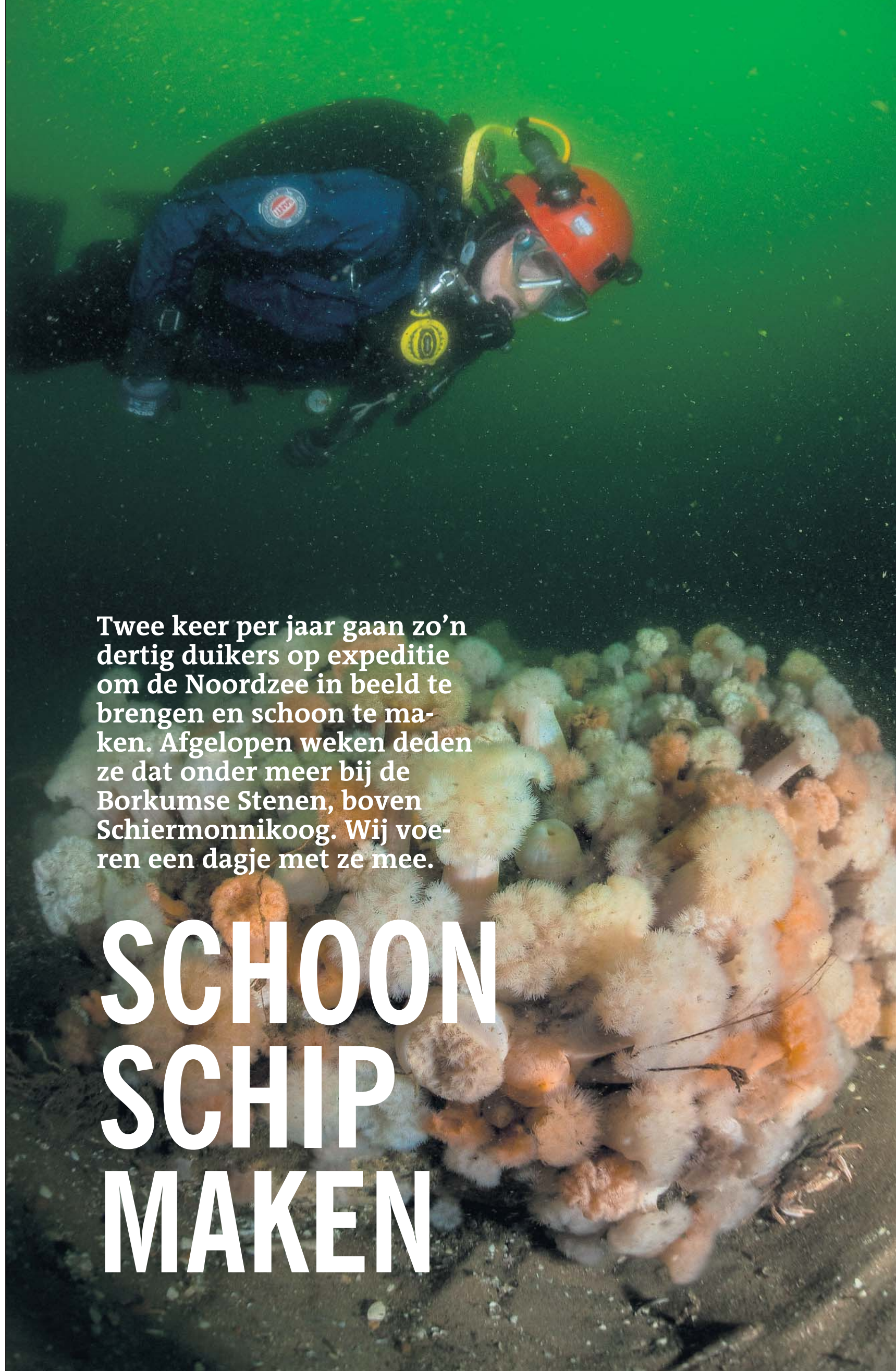

OPRUIMEN ONDER WATER

>> 4

Douwe Draaisma legt uit waarom
je geheugen soms bedriegt >> 8

Schilderachtig buurtschap Barrahûs
wordt opgeslokt door Leeuwarden >> 16

Twee keer per jaar gaan zo'n dertig duikers op expeditie om de Noordzee in beeld te brengen en schoon te maken. Afgelopen weken deden ze dat onder meer bij de Borkumse Stenen, boven Schiermonnikoog. Wij voeren een dagje met ze mee.

SCHOON SCHIP MAKEN

Duiker in actie tijdens de schoonmaak bij de Borkumse Stenen.

TEKST MARTE VAN SANTEN | FOTO'S UDO VAN DONGEN, COR KUYVENHOVEN, MARTE VAN SANTEN

Wie aan boord van de *Cdt. Fourcault* stapt, waant zich in een ware actiefilm. Een helikopter, een speedboot, twee dobermanns en 27 stoere mannen en vrouwen in kikvorspakken delen het dek van het indrukwekkende schip.

Ze zouden niet misstaan in het nieuwste deel van *Mission: Impossible*. Maar hier wordt serieus werk verricht. Tijdens een expeditie van tien dagen vanuit Lauwersoog proberen de duikers de Noordzee een beetje schoner te maken, en meer te weten te komen over het rijke leven onderwater. Met als doel: betere bescherming van de bijzondere natuur die voor de meeste van ons verborgen blijft. Want dat blijkt hard nodig.

Als je vanaf het strand over de grauwe watermassa uitkijkt, sta je er niet bij stil dat op de bodem van de Noordzee zo'n 10.000 scheepswrakken liggen. Veel daarvan zijn onder de afzetting verdwenen, maar tussen de 3000 en 5000 steken nog boven het zand uit. In de loop van de jaren zijn het kunstmatige riffen geworden, die fijne vestigings- en schuilplekken voor veel zeedieren vormen.

„Het maakt ze heel aantrekkelijke locaties voor vissers”, zegt onderwaterfilmer Klaudie Bartelink (45), één van de initiatiefnemers van Duik de Noordzee Schoon. Sinds 2011 organiseert deze stichting samen met partners Wereld Natuur Fonds en Stichting De Noordzee twee keer per jaar een tiendaagse expeditie met vrijwilligers op de Noordzee. Daarbij ruimen ze onder andere spooknetten op.

„Dat zijn warrelnetten die tijdens het vissen op wrakken vast blijven zitten”, legt Bartelink uit. „Vissen, maar bijvoorbeeld ook kreeften en krabben raken daarin verstrikt en sterven zo een langzame dood. Tijdens onze expedities proberen we zoveel mogelijk netten en vislijnen te verwijderen. De afgelopen jaren hebben we zo 131 wrakken schoongemaakt en zo'n 20.000 kilo netten geborgen. Daarnaast verzamelen we vervuulende zware metalen en vislood – tot nu toe in totaal 15.000 kilo.”

STIEFELS LAK

Behalve 'schoonmakers' duiken er ook onderwaterfotografen en –filmers mee, en mariene biologen die de biodiversiteit rond wrakken onderzoeken. Tijdens eerdere expedities ontdekten die al tientallen voor Nederland nieuwe soorten, zoals in 2011 de stiefelslak, in 2014 het eierdopkoraal en in 2015 de witpunt zee-egel.

Intussen staan de duikers klaar voor de eerste van twee of drie duiken die ze vandaag gaan maken. Hoe vaak en hoe laat ze aan de slag kunnen, hangt af van de kentering, de korte periode tussen eb en vloed. Dat is de beste tijd om het water in te gaan, omdat de stroming dan het minst sterk is.

De duikers zijn allemaal ervaren rotten, maar zelfs voor hen is duiken in de Noordzee – onder andere door de golven, de harde stroming en het soms heel beperkte zicht – geen gesneden koek. Logisch dus, dat er aan dek een gezonde spanning heerst.

Eén voor één springen de 20 mannen en 7 vrouwen 3 meter naar beneden, de zee in. De dobermanns vinden dat trouwens maar niets; de honden lopen onrustig blaffend op het dek op en neer en houden alles in de gaten. In totaal hebben de duikers zo'n 40 kilo bepakkings op hun rug – voor duiken in de Noordzee heb je dubbele duikflessen nodig, dubbele aansluitingen voor je adem-

De Borkumse Stenen

Duik de Noordzee Schoon

Stichting Duik de Noordzee Schoon bestaat uit een grote groep van vrijwilligers met veel expertise en ervaring op het gebied van wrakduiken, marienebiologie en onderwaterarcheologie. Gezamenlijk hebben zij de afgelopen vijf jaar meer dan 60.000 uur geïnvesteerd in het vergroten van de kennis over de Noordzee in het algemeen, en over het belang van het beschermen van scheepswrakken in het bijzonder. Daarbij werken ze samen met tal van organisaties, zoals overheid, universiteiten, musea en goede doelen. De activiteiten worden bekostigd door partners, sponsors en de vrijwilligers zelf.

Meer informatie:
www.duikdenoordzeeschoon.nl

Meer informatie over WNF en bescherming van de Noordzee:
www.wnf.nl/nederlandse-natuur/noordzee.htm

Meer informatie over Stichting De Noordzee:
www.noordzee.nl

“ÉÉN DUIK LEVERT MEER DAN 200 KILO VISLOOD OP

automaat, dubbeldikke kleren onder je duikpak en extra reservelampen en vuurpijlen.

Eenmaal in het water hijsen ze zichzelf op een soort surfplank die achter een speedboot hangt. Die brengt ze vervolgens naar de precieze locatie waar ze naar beneden moeten. Dat is in dit geval: de plek waar een wrak van een onbekend ponton ligt, op zo'n 30 meter diepte.

Daar persoonlijk rondneuzen is maar weinigen gegeven, maar gelukkig staat de techniek voor niets. Vanaf het dek wordt er een zogenaamde 'dropcam' te water gelaten, waarmee de achterblijvers live kunnen meekijken wat er gebeurt. In eerste instantie is het beeld vooral grijsgroen, maar zodra de camera de bodem raakt en het water tot rust komt, doemen de figuren steeds duidelijker op. We zien zacht wuivende anemonen, dodemansduim (een zachte koraalsoort) en kleurrijke sponzen. Daartussen zwemmen en kruipen allerlei dieren. Vissen zoals kabeljauwen en steenbolken, maar ook kreeften, zeesterren en zeeslakken.

HEFBALLONNEN

Aangekomen bij het wrak gaan de duikers direct aan de slag. Met messen en ijzerzagen verwijderen ze vislijnen, netten, haken, kunstas en lood. Soms zitten de netten vol met rottende vis of zwart uitgeslagen krabben, die dachten aan een makkelijke maaltijd te komen. Het afval wordt verzameld in grote postzakken, die vervolgens met behulp van speciale hefballonnen naar het oppervlak worden gestuurd.

De biologen speuren intussen centimeter voor centimeter de bodem af. Af en toe haalt iemand een potje uit zijn zak, waar een klein beestje in verdwijnt. Gemiddeld blijven de duikers een uur beneden. Daarna stijgen ze langzaam weer op, met een veiligheidsstop op vijf meter diepte. Eenmaal boven sleept de speedboot ze terug naar het schip. Daar stappen ze in een metalen duiklift, waarmee ze omhoog worden gehesen.

Het is een indrukwekkend schouwspel om de druipende kikvorsmannen en -vrouwen één voor één uit het water te zien rijzen. Terug aan boord spoelen ze het zoute water van hun pakken af en kleden ze zich om. De verzamelde netten worden uitgeplozen. Nog levende beestjes gaan direct terug de zee in. De opgehaalde rommel wordt gesorteerd in grote bakken: één voor netten, één voor vislijnen met kunstas en één voor het vislood (meer dan 200 kilo uit één duik). De biologen nemen hun monsters mee voor verder onderzoek. Tot de volgende duik over een paar uur.

De afgelopen jaren deden de duikers van Expeditie Noordzee al onderzoek op onder meer de Doggersbank en de Klaverbank (ten noorden van Den Helder op de grens van Nederland en Engeland), de Bruine Bank (in de zuidelijke Noordzee) en het Friese Front. Tijdens deze reis focussen ze zich op de Borkumse Stenen, een relatief onaangestast ge- >>

Druipende kikvorsmannen en -vrouwen. Terug aan boord spelen ze het zout van de pakken.

Tussen de rommel die naar boven gehaald wordt, zitten grote hoeveelheden vislood.

1 procent

Minder dan 1 procent van de Noordzee is effectief beschermd natuurgebied. Dat wil zeggen dat er concrete maatregelen zijn genomen tegen onder meer visserij die de zeebodem omwoelt. Voor de Doggersbank, de Klaverbank, de Centrale Oestergronden en het Friese Front zitten er beschermingsplannen in de pijplijn. Hoewel dat volgens natuurorganisaties een vooruitgang is, wordt er volgens hen in de praktijk te weinig gedaan om de Noordzee daadwerkelijk tegen menselijke activiteiten te beschermen. Bovendien mag in een groot deel van die gebieden toch nog zogeheten bodembereoende visserij plaatsvinden, waarbij visnetten het leven op de zeebodem beschadigen. Vandaar dat natuurorganisaties zich hardmaken voor verdergaande maatregelen en het kabinet oproepen Borkumse Stenen tot beschermd zeegebied te verklaren.

>> bied met een diepte van zo'n 30 meter, even ten noorden van Schiermonnikoog. Het heeft zijn naam te danken aan de grote hoeveelheid stenen en grind uit de laatste ijstijd die er op de bodem ligt. Het Duitse deel van het gebied is beschermd, het Nederlandse deel van 600 vierkante kilometer (nog) niet. Dat zou wel moeten, vinden de deelnemende organisaties.

„De diversiteit in de Nederlandse Noordzee is de afgelopen decennia met wel 60 procent achteruitgegaan”, vertelt ocean deskundige Ingvild Harkes (48), die namens het Wereld Natuur Fonds mee duikt. „De zee wordt zo intensief gebruikt, dat de bodem en het ecosysteem serieus zijn aangetast. Door een netwerk van beschermde gebieden in de Noordzee te creëren, willen we het onderwaterleven de kans geven zich te herstellen. De Borkumse Stenen moet daarin een belangrijke schakel gaan vormen.”

Honderd jaar geleden waren er nog tal van natuurlijke riffen in de Noordzee, bijvoorbeeld in de vorm van mossel- en oesterbanken. Daarvan is nog slechts een fractie over. Omdat ze belangrijke kraamkamers van onderwaterleven vormen, is het des te belangrijker om resterende riffen en andere

“BIJ WRAKKEN HEBBEN WE RUIM 350 DIERSOORTEN GETELD

harde ondergronden - zoals de Borkumse Stenen - in stand te houden, aldus Harkes. „Bij wrakken die tijdens de Expeditie Noordzee zijn onderzocht, hebben we ruim 350 diersoorten geteld. De banken vormen ware eilandjes van leven in een verder verarmde Noordzee.”

GROENE SOEP

Dat is voer voor de mariene biologen aan boord. Eén van hen is de 26-jarige Karin van der Reijden, die aan de Rijksuniversiteit Groningen promotie-onderzoek doet. In haar nog druipende duikpak vertelt ze over hoe bijzonder het is om in de Noordzee te duiken. „Als je afdaalt, zie je zo goed als niets, alleen een groene soep om je heen. Maar zodra je de bodem raakt, gaat er ineens een wereld voor je open. Dat is een totaal andere ervaring dan als je bijvoorbeeld in Zeeland vanaf een dijk duikt en je vanaf het begin de bodem in beeld hebt.”

Van boven naar beneden: Onderwaterbiologen monitoren het wrak Ebenhaëzer; de brede ringsprietslak; dode mansduim op een wrak; het harnasmannetje; een zwemmende krab op een noordzeekrab.

Tiende expeditie

De tiende editie van Expeditie Noordzee vond plaats van 9 t/m 18 september. Er voeren 29 vrijwilligers mee, onder wie 27 duikers. In totaal voerden zij 19 duiken uit op 16 verschillende locaties. Tijdens de expeditie zijn 2300 kilo visnetten en een paar honderd kilo vislood opgeruimd.

Samen met twee andere wetenschappers doet Van der Reijden – sindsjaar 15de fervent duiker – onderzoek naar het leven in de Noordzee. „Op allerlei plekken is daar al veel informatie over beschikbaar”, zegt ze, „maar die is erg versnipperd. We kijken hoe we de gegevens beter aan elkaar kunnen koppelen. Door gebruik te maken van een akoestische scanner, onderwatervideo en bodemmonsters willen we het inzicht vergroten over wat er waar op de Noordzeebodem leeft. Die kennis kan vervolgens voor allerlei doeleinden worden gebruikt. Om gebieden aan te wijzen die bescherming behoeven, maar bijvoorbeeld ook voor het bepalen van waar je het beste een nieuw windpark op zee kunt bouwen.”

Het promotieonderzoek van Van der Reijden speelt zich overwegend boven water af. Vandaar dat ze de kans om mee te gaan met de Noordzee-expeditie met beide handen aangreep. „Normaliter zit ik vooral achter een beeldscherm. Nu had ik de gelegenheid om met eigen ogen te zien hoe prachtig de zeebodem is, en wat een bijzondere dieren en planten er leven. Ik heb bijvoorbeeld twee keer gedoken op een rif, gevormd door schelpkokerwormen. Het was net alsof ik over een onderzees bos zwom. Zo mooi! Het maakt mijn onderzoek heel tastbaar. Ik weet nu des te beter waar ik het allemaal voor doe.”

Een andere duik die veel indruk op haar maakte, was op het Duitse scheepswrak Ebenhaëzer. Dat voormalige visserschip is nog grotendeels in tact, en staat rechtop op de zeebodem. „Het voelde alsof de tijd er was stilgezet. Ik heb ook meegewerkt aan het schoonmaken van dat wrak, door lood te verzamelen. Want onderwater helpen we elkaar allemaal.”

Ze kan niet wachten om terug te gaan – voor de expeditie van volgend jaar heeft Van der Reijden zich alvast ingetekend. Net als de meeste andere deelnemers trouwens. Want er is in de Noordzee nog genoeg opruimwerk en onderzoek te verrichten.